

SONATA VAIČIAKAUSKIENĖ
Lietuvos edukologijos universitetas

Mokslinių tyrimų kryptys: sinchroninė ir diachroninė morfologija, žodžių daryba.

1759 METŲ ZIWATO¹ SKAITVARDŽIŲ LINKSNIAVIMAS IR JŲ RAIDA

Declension of Numerals in the 1759 ZIWATAS
and Their Development

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamas geriausio XVIII a. šiaurės žemaičių kretingiškių patarmės raštijos paminklo – 1759 m. *Ziwato* – skaitvardžių linksniavimas ir jų raida. Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir pateikti sinchroninį *Ziwato* patarmės skaitvardžio linksniavimo aprašą, palyginti dabartinės šiaurės vakarų žemaičių kretingiškių² ir analizuojamos patarmės skaitvardžio linksniavimo paradigmas. Vidinės rekonstrukcijos ir lyginamasis metodai leido rekonstruoti XVIII a. ŠVŽK patarmės skaitvardžio linksniavimo sistemą.

ANNOTATION

The article analyses the declension of numerals in the best 18th century monument of writing of the North Samogitian sub-dialect of Kretinga, the 1759 *Ziwatas*, and their development. The goal of research is to analyse and provide a synchronic description of declension

---

¹ ZIWATAS PONA YR DIEWA MUSU JEZUSA CHRISTUSA, *Metųjy Pona 1759*. Dabartine bendrine kalba knygos pavadinimas reikštų *Mūsų Viešpaties ir Dievo Jėzaus Kristaus gyvenimas*. Mokslo darbuose ji vadinama tiesiog *Ziwatu*.

² Toliau tekste ši patarmė trumpinama ŠVŽK.

ESMINIAI ŽODŽIAI: skaitvardis, *Ziwato* patarmė, šiaurės žemaičiai kretingiškiai, linksniavimas, galūnė.

KEYWORDS: numeral, sub-dialect of the *Ziwatas*, North Samogitian dialect of Kretinga, declension, ending.

of the numeral of the sub-dialect of the *Ziwatas*; to compare the declension paradigms of the numeral in contemporary Northwest Samogitian sub-dialect of Kretinga and the sub-dialect under analysis. Internal reconstruction and comparative methods enabled the reconstruction of the declension system of the numeral in the 18th century Northwest Samogitian sub-dialect of Kretinga.

ĮVADAS

Istorinės morfologijos ir dialektologijos tyrėjai³ 1759 m. *Ziwatą* laiko geriausiu XVIII a. šiaurės žemaičių kretingiškių patarmės paminklu. Leidinyje to meto veikiausiai lenkų kalbos rašmenimis⁴ aiškiai ir nuosekliai pateikiama ŠVŽK patarmės fonologinė sistema, gramatikos ir morfologijos sandara.

Gana išsamiai ištirta *Ziwato* patarmės fonologinė ir morfologinė sistema⁵ (plačiau žr. Girdenis, Girdenienė 1997: 19–44; dar žr. 3 išnašą). Nuosekliai ištirta ir aprašyta šio raštijos paminklo vardažodžio linksniavimo sistema⁶ (žr. Vaičiakauskytė 2002b). *Ziwato* patarmės morfologija archajiška, todėl nuosekli jos analizė atskleidžia ŠVŽK patarmės vardažodžio morfologijos raidą, kitimo tendencijas. *Ziwato* patarmės vardažodžio paradigmų lyginimas su ŠVŽK rodo analizuojamos patarmės vardažodžio kitimo bruožus, kamienų mišimą.

³ Kad *Ziwatas* parašytas pajūrio žemaičių Kretingos apylinkių patarme, plačiau žr. Girdenis 2000a: 237–257; Girdenis, Girdenienė 1997: 11–19; Girdenis, Skirmantas 1998: vii–xiv; Vaičiakauskytė 2002b: 4–7. *Ziwato* tekstu aiškindamas afrikatų skirtybių susidarymą žemaičių tarmėse pasinaudojo Vladas Grinaveckis (1973: 292, 365 ir kt.). Zigmas Zinkevičius kalbėdamas apie laipsnišką žemaitišką išsigalėjimą XVIII a. lietuvių raštų kalboje *Ziwatą* priskyrė „ištaisai žemaitiškai parašytiems“ tekstams ir nurodė svarbiausius šio raštijos paminklo fonologijos bei morfologijos bruožus (1966: 217–218 ir kt.; 1980: 196 ir kt.). Žemaitiškomis knygos ypatybėmis domėjosi Giedrius Subačius (1998: 38, 44–58) ir nustatė sunkiausiai ir lengviausiai žemaičiams pastebimas žemaitiškas, akcentavo to meto *Ziwato* rašybos naujoves. Jonas Palionis (1979: 114–115; 1995: 122) analizuodamas XVIII a. religinių raštų kalbą pabrėžė, kad *Ziwate* ryški tendencija atsakyti tam tikrų pajūrio žemaičių tarmės lyčių ir aukštaitinti kalbą. Autorius nurodė dažniausiai tekste vartojamas aukštaitiškas, kurių vartojimą veikiausiai lėmė to meto aukštaitiškų tekstų rašybos tradicija.

⁴ Apie *Ziwato* grafiką ir rašybą jau ne kartą rašyta (plačiau žr. Girdenis 2000a: 233–257; 2000b: 183–190; 2001: 292–326; Girdenis, Girdenienė 1997: 11–44; Girdenis, Skirmantas 1998: vii–xiv; Vaičiakauskytė 2001: 119–133; 2002a: 223–236; 2002b: 4–7), todėl šiame straipsnyje apie tai nesikartojama.

⁵ Jau Kazimieras Būga (1958: 561–578) analizuodamas fonetinius balsių pakitimus lietuvių tarmėse dažnai rėmėsi *Ziwate* fiksuotomis formomis. Albertas Rosinas (1995: 25 ir kt.) rekonstruodamas baltų kalbų įvardžių kaitymo paradigmas pasinaudojo *Ziwate* paliudytomis participinių įvardžių formomis.

⁶ Apie *Ziwato* daiktavardžių linksniavimo sistemą ir raidą dar žr. Vaičiakauskytė 2001; 2002a; Vaičiakauskienė 2005; 2013; apie įvardžių linksniavimą ir raidą Vaičiakauskienė 2004a; 2004b.

Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti ir pateikti sinchroninį *Ziwato* patarmės skaitvardžio linksniavimo aprašą, palyginti ŠVŽK ir analizuojamos patarmės skaitvardžio linksniavimo paradigmas. Straipsnyje gilinamasi į vardažodžio kitimo raidą, aptariama galūnių kilmė, bandoma paaiškinti kitimo priežastis ir motyvus. Vidinės rekonstrukcijos ir lyginamasis metodai leido rekonstruoti XVIII a. ŠVŽK patarmės skaitvardžio linksniavimo sistemą.

Ziwato tekste vartojami kiekiniai pagrindiniai ir kelintiniai skaitvardžiai. Rasta sakinių su dauginiais skaitvardžiais, taip pat po sakinių su kuopiniu skaitvardžiu ir trupmeniniu. Pirmiausia bus aptariamose kiekinių skaitvardžių kaitymo paradigmos, po jų – kelintinių skaitvardžių kaitymo paradigmos. Tokia tvarka skaitvardžiai paprastai pateikiami ir gramatikose (plg. DLKG 239–244).

KIEKINIAI SKAITVARDŽIAI

Nagrinėjamame tekste dažniausiai vartojami kiekiniai pagrindiniai skaitvardžiai, kurie mažai kuo skiriasi nuo kretingiškių patarmėje vartojamų formų. Juos pirmiausia ir aptarsime.

Kiekiniai pagrindiniai skaitvardžiai

1. Nagrinėjamame tekste yra *wyinas* 31₂₃, *wyints* 40₁₁, *wyina* 13₂₂. Minėtieji skaitvardžiai gali atlikti ir įvardžių funkcijas (plg. LKG 693); tai patvirtina ir analizuojamo teksto skaitvardžių vartoseną, pvz.: *Tada wyiny kalbieje, jog ira czerna-križniks, ne užlaykus Zokana židu* 179₆₋₈. Kalbamųjų skaitvardžių linksnių galūnės tiek *Ziwate*, tiek ir dabartinėje kretingiškių patarmėje sutampa su o (f. ā) kamienų būdvardžių paradigmomis (smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 69–75; dar plg. Aleksandravičius 1967: 237), todėl straipsnyje aptiriamos tik tos paradigmos lytys, kurios aktualios kalbamųjų skaitvardžių raidai. *Ziwato* patarmėje labai gerai išlaikyta minėtų skaitvardžių vienaskaitos paradigmos.

Vienaskaita

V. *wynts* 40₁₁, *wync* 109₁₁, *wyinas* 31₂₃ ~ *vên(t)s*

K. *wyina* 14₂₀ ~ *vêina*

N. *wyynam* 200₂₆ ~ *vêinâm*

G. *wyina* 70₁₀ ~ *vêina*

Įn. *wyinu* 86₂₀ ~ *vêinò*

Vt. *wyiny* 319₈ ~ *vêinàmè*

Š. –

Daugiskaita

V. *wyiny* 48₂₇ ~ *vêinè*

K. –

N. –

G. *wyinus* 121₂₁ ~ *vêinùs*

Įn. –

Vt. –

Š. –

Vienaskaita

V. *wyina* 13₂₂ ~ *vėinà*K. *wyinos* 24₂₂ ~ *vėinūos*N. *wyina* 94₄ ~ *vėinâ⁷* / *vėinâ*G. *wyina* 114₁ ~ *vėina*Įn. *wyinu* 56₁ ~ *vėinò*Vt. *wyino* 59₅, *wyinoj* 66₁₁, *wyinoj* 69₈ ~ *vėinūo*Š. *wyina* 177₁₄ ~ *vėinà*

1. Vienaskaitos vardininko galūnės yra *-as*, *-a*, pvz.: *Yr teyp milawfis Pona Jezufas Karalus wyfa fwieta, wyinas yfzeje, nes dabar Mokityniu neturieje* 53₁₇₋₁₉; *Tu Maria wyina ysz gymynes žmoniu, kurę mes figurawojom, yr apfakiem* 289₂₁₋₂₃.

Lyginamojoje patarmėje vyriškosios giminės vienaskaitos vardininko galūnėje yra iškritęs balsis *a*, todėl turima forma su *-s*, o moteriškosios – *-a* (*vėns* ~ *vienas*, *vėinà* ~ *vienà*). *Ziwate* vyrauja aukštaitiška vyriškosios giminės vardininko forma su galūne *-as*. Formų su žemaitiška galūne analizuojamame tekste pavartota vos trejetą kartų, pvz.: [...] *kada Motinas apfykabyna, nes netolyi nu wyns antra buwa* [...] 20₂₇₋₂₈; *Giwena tyn kiales dyinas, anyi waykiele fzwęty Jezufas yr Jonas łoskaway ant wynts antra weyziedamy, yr žiertawodamy* 40₉₋₁₁; [...] *jus ne žynote, mufyi wync žmogus numyrty už wyfa fwieta, ne kaypo turietum wyfas fwietas prapulty* 109₁₁₋₁₂.

Vyriškosios giminės aptariamo skaitvardžio vardininko formos galūnės balsis iškrito, kai šaknyje dar tebebuvo *ė*, t. y. **vėnas*, todėl autentiškos tarminės lytys yra *wyns*, *wync* ir *wynts*.

2. Tiek vyriškosios, tiek ir moteriškosios giminės skaitvardžių vienaskaitos galininko formos galūnė yra *-a*, pvz.: *O anyi pakiely akis sawa nieka neregijeje, tyktay wyina Jezufa Chriftufa* 89₁₇₋₁₈; *Pyrmu wyina rąka fugroby, yr ne afzry ię wyny prymušie, jog až giflas y qntrapufy Križiaws yfzeje* 223₂₅₋₂₆.

Lyginamojoje patarmėje vienaskaitos galininko forma taip pat sutrumpėjusi *-a* (*vėin^a* ~ *vienq*) iš **-an⁸*.

3. Vienaskaitos įnagininko galūnė *-u* = [o]⁹, pvz.: *Tynay prifz anà wyinu kielu kławpynieje, yr abłudnay ij fweykyna kalbiedamy* 205₂₆₋₂₇; *Pyrmu dydy pakara Jezufa milawfe: Kurfay fu wyinu Motryfzky gylus dayktus apej yfzganima kalbieje* [...] 78₁₃₋₁₅.

Lyginamojoje patarmėje vienaskaitos įnagininko formos galūnė *-o*, kurią fiksuoja *Ziwatas* (*vėin^o* ~ *vienu*, *viena*). Aptariamų skaitvardžių vienaskaitos galininko

⁷ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad analizuojamame tekste moteriškosios giminės forma vartojama su mo-
noftongu (plačiau apie tokias formas žr. Vaičiakauskytė 2002b: 17).

⁸ Plačiau dėl šios galūnės kilmės žr. Vaičiakauskytė 2002b: 15, 36.

⁹ Čia ir toliau tekste laužtiniuose skliaustuose pagal *Ziwato* grafiką ir rašybą pateikiamos transliteruotos
tarmės fonetinės galūnės, kurios nesutampa su teksto rašyba.

formos fleksija *-a*, o įnagininko formos – *-ø*. Taip yra todėl, kad šiaurės žemaičių tarmėje ilgosios nekirčiuotos cirkumfleksinės galūnės trumpėjo anksčiau negu akūtinės (plg. Girdenis 2001: 174; dar žr. Vaičiakauskytė 2002b: 37).

4. Vienaskaitos vietininko vyriškosios giminės formos galūnė yra *-amy* = [amɛ], o moteriškosios giminės – *-o*, *-oy* ir *-oj*, pvz.: *Zwyczajus griekiy norint wyinamy, kursay ant fugriešiyima prymufyie* 319₈₋₉; *Tropyios wyino dyino fubatos, kada buwa Bažničioy, stojos yr skayte knigas Izaiosiaaws Praraka* 59₅₋₇; *Ateje dynoy wyinoy Jezufas milawfis tamy Miesty Kafarnawy y namus S. Petra* 66₁₁₋₁₂; *Razkažniamfis yr milawfis Ponas Jezufas, prašitas buwa wyinoy dyinoy ant pietu pry Symona rawputoje, o tafesy buwa Lycemerniku* 69₇₋₉.

ŠVŽK patarmės vienaskaitos vietininko formos galūnės yra *-amę* ir *-uo* (*vėinàmė* ~ *vienamė*, *vėinũo* ~ *vienofjė*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad moteriškosios giminės skaitvardžio vienaskaitos vietininko galūnės grafiniai variantai tekste sutampa su daiktavardžio formomis, t. y. derinamos abiejų vardažodžių galūnės (plg. pateiktus moteriškosios giminės pavyzdžius).

5. Daugiskaitos vardininko formos vyriškosios giminės skaitvardžių galūnė *-y* = [ɛ], pvz.: *Tada wyiny kalbieje, jog ira czernakrižniks, ne užlaykus Zokana židu* 179₆₋₈.

Ziwato tekste vyriškosios giminės (moteriškosios nėra paliudytos) aptariamo skaitvardžio daugiskaitos vardininko forma sutampa su vartojama ŠVŽK patarmėje (*vėinė* ~ *vieni*). Ši skaitvardžių galūnė yra įvardinės kilmės¹⁰.

6. Daugiskaitos galininko vyriškosios giminės formos (moteriškosios nėra paliudytos) turi galūnę *-us*, pvz.: *Kelfes Enoks yr Eliošius Prarakay, kurie wyinus wieroy patwyrtins, kiytus y wiera afabliway židus wers* 309₁₇₋₁₉.

Galūnę *-us* daugiskaitos galininko formoje turi ir dabartiniai kretingiškiai (*vėin^{us}* ~ *vienus*). Skaitvardžių kalbamojo linksnio fleksijai *-us* paskolinta iš *u* kamieno¹¹.

2. *Ziwato* tarmėje be ką tik aptartų skaitvardžių neblogai išlaikytos ir skaitvardžių *du* 39₄, *dwy* 331₂₂ paradigmos. Nepasitaikė tik vietininko ir šauksmininko formų (žr. paradigmą).

V. <i>du</i> 39 ₄ ~ <i>dø</i>	V. <i>dwy</i> 331 ₂₂ ~ <i>dvė</i>
K. <i>dwyju</i> 42 ₇ ~ <i>dvėjūr</i>	K. <i>dwyiu</i> 106 ₂ ~ <i>dvėjūr</i>
N. <i>dum</i> 266 ₁₀ ~ <i>døm</i>	N. <i>dwym</i> 61 ₅ ~ <i>dvēm</i>
G. <i>du</i> 3 ₁ ~ <i>dø</i>	G. <i>dwy</i> 20 ₈ ~ <i>dvė</i>
Įn. <i>dum</i> 209 ₇ ~ <i>døm</i>	Įn. <i>dwym</i> 205 ₁₆ ~ <i>dvēm</i>
Vt. –	Vt. –
Š. –	Š. –

¹⁰ Plačiau apie šios galūnės kilmę ir raidą žr. Aleksandravičius 1967: 222; dar plg. Zinkevičius 1966: 271, žemėl. nr. 22; 309–310.

¹¹ Plačiau dėl šios galūnės kilmės ir raidos žr. Vaičiakauskytė 2002b: 19.

1. Vardininko ir galininko galūnės yra $-u = [\phi]$, $-y = [e]$, pvz.: *Akyifmyrkfnii du Aniohu ftojos, yr kà anims ifakie Ponas Jezufas yfz prowyyje* 57₁₂₋₁₃; *Kada Darželie mel-dziaws yfztekieje yfz munæs Krawje lafzu afztunioleka tukftanciu du simtu dwydešimty yr pækiy* 331₂₁₋₂₂.

Kretingiškių plote vartojamos tokios pat formos, kokias fiksuoja *Ziwatas* ($d\phi \sim d\bar{u}$, $dv\bar{e} \sim dvi$). Vyriškosios giminės skaitvardžio vardininko ir galininko galūnė $-\phi$ sutrumpėjo (turbūt dėl proklizės) iš $*-\acute{o}$, o moteriškosios giminės $-\bar{e}$ – iš $*-\acute{e}$ ¹².

2. Kilmininko galūnė $-u$, pvz.: *Aynofius prakieyktafis yfzwidys Jezufa, dwyju dayktu jo klawfe* 174₃₋₄.

Lyginamojoje patarmėje kilmininko forma sutampa su paliudyta analizuojama me tekste (*dvëjūr ~ dvijū*). Tiesa, kai kuriuose patarmės punktuose (Kretingà, Budriai) galūnėje išlaikytas senovinis $-n$ arba $-m$: *dvëjūn*¹³ (plg. Aleksandravičius 1967: 238).

3. Naudininko ir įnagininko formos vartojamos su fleksijomis $-um = [\phi m]$, $-ym = [em]$, pvz.: *Ponas Jezufas pafyrode dum Mokitynium Eytantymy y Emmaus* 266₁₀, *Jog qnfay dabrawalnay diel yfzganima Swieta norieje numyrti, o dum dayktum dydefney anq apkalbieje [...]; Dyinu arba dwym pyrmefney, diel pryfygatawoima ant wefeles* 61₄₋₆; [...] *fpawzdamy jem ant Galwos Szwe, tos fu dwym kartym [...]* 205₁₅₋₁₆.

Kretingiškių patarmėje naudininko ir įnagininko formos nesiskiria nuo paliudytų *Ziwate* ($d\phi m \sim d\bar{u}m$, $dv\bar{e}m \sim dvi\bar{m}$). Moteriškosios giminės skaitvardžių naudininkas nuo įnagininko skiriasi tik priegaide ir su ja susijusiu atitrauktiniu kirčiu (plg. paradigma; dar žr. Vaičiakauskytė 2002b: 39; Aleksandravičius 1963: 105). Šiandieninės tarmės lytys *dum*, *dvi\bar{m}* yra žemaičių naujadaras, sudarytas iš viena-skaitos vardininko ir formanto $-m$, t. y. $d\phi + -m$, $dv\bar{e} + -m$ (plg. Aleksandravičius 1967: 239; Girdenis 1962: 215; Kazlauskas 1968: 128).

3. Kiekinio skaitvardžio *tris* 50₁ paradigma taip pat yra nepilna: *Ziwate* nepasitaikė šio skaitvardžio vietininko ir šauksmininko formų.

V. *tris* 50₁ ~ *trīs*

K. *tryju* 14₂₂ ~ *trëjūr*

N. *trims* 156₂₆ ~ *trîms*

G. *tris* 20₁₄ ~ *trīs*

Įn. *trymis* 115₁₄ ~ *trëmìs*

Vt. –

Š. –

¹² Dar dėl lyčių *du* ir *dvi* kilmės žr. Zinkevičius 1981: 57–58.

¹³ Veikiausiai ir *Ziwato* laikais kirčiuota vardažodžių kilmininko galūnė buvo tariama su nosiniu balsiu (plačiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 18); dar žr. Aleksandravičius 1963: 102.

1. Vardininko galūnė yra *-is*, pvz.: *Weyziek cion žmagaw, tris cuday* 50₁.

Lyginamojoje patarmėje aptariamo skaitvardžio vardininko forma baigiasi galūne *-r̄s* (*tr̄rs ~ tr̄r̄s*). Kalbamojo skaitvardžio vardininko fleksija įsivesta iš *i* kamieno (plačiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 51–52; dar plg. Būga 1958: 566).

2. Kilmininko formos galūnė *-u*, pvz.: *Mokikes žmagaw nu tos Pagonkas tryju dayktu* 85_{16–17}.

Kretingiškių plote šio skaitvardžio kilmininko forma sutampa su *Ziwato* forma (*tr̄jūr ~ trijūr*). Kai kuriuose patarmės pukuose (kaip ir kitų vardažodžių) kilmininke yra išlikęs *-n* arba *-m*: *tr̄jūn* (plg. Aleksandravičius 1967: 238).

3. Naudininko, galininko ir įnagininko formos perėmė *i* kamieno galūnės: *-ims, -is* ir *-mis*, pvz.: [...] *potam pradieje fu dydziu fmutku trims Mokitynems kalbiety* [...] 156_{26–27}; *Apey tą, ką Jezus milawfis nu Dwilekas metu dare, yr sprowojos pakoł deje tris defimtis* 51_{1–2}; *Hey, Hey, Hey, Wach, kurfay griawni Bažničiy Diewa, o try mis dyinomis ię pabudawoj* 229_{18–20}.

ŠVŽK plote naudininko ir galininko linksniai sutampa su analizuojamo teksto formomis (*tr̄ims ~ tr̄ims, tr̄is ~ tr̄is, tr̄em̄is ~ trim̄is*¹⁴). Tiesa, dabartinėje kretingiųjų patarmėje neretai pasitaiko ir sutrumpėjusių įnagininko formų.

4. Skaitvardžių nuo 4 iki 9 skaitvardžių paradigmos taip pat yra nepilnos:

V. <i>šiešy</i> 19 ₃ ~ <i>šėšė</i>	V. <i>kietures</i> 37 ₂₂ ~ <i>kė.tores</i>
K. <i>piėkiu</i> 102 ₈ ~ <i>pėj̄kūr</i>	K. <i>kieturiu</i> 208 ₂₇ –209 ₁ ~ <i>kėtuūr</i>
N. –	N. –
G. <i>kieturis</i> 303 ₈ , <i>kieturius</i> 55 ₆ ~ <i>kė.toris</i>	G. <i>kietures</i> 55 ₁ ~ <i>kė.tores</i>
Įn. <i>šiešies</i> 126 ₃ , <i>siešieys</i> 322 ₂₄ ~ <i>šėšės</i>	Įn. <i>kieturiomis</i> 311 ₁₉ ~ <i>kėtuūomis</i>
Vt. –	Vt. –
Š. –	Š. –

1. Vardininko formos vyriškosios giminės skaitvardžių galūnės *-y = [e]*, *-i*, o moteriškosios giminės – galūnė *-es*, pvz.: *To paznočiyima znokay septiny* 325₁₁; *Znokay to ira afztuni* 318₂₇–319₁; *Kada jaw kietures dešimtis dienu yfz eje po pagimdima Sunaws Diewa* [...] 37_{22–23}.

ŠVŽK patarmėje aptariamų skaitvardžių vardininko formos galūnės *-ę* ir *-ęs* (*šėšė ~ šeši, šėšęs ~ šėšios*). Atkreiptinas dėmesys, kad skaitvardžio *afztuni* 319₁ vardininko galūnės balsis *i* nepaplatėjęs (žr. pateiktą pavyzdį). Tai greičiausiai yra atsitiktinė korektūros klaida arba sporadiško aukštaitinimo rezultatas.

2. Kilmininko galūnė yra *-u*, pvz.: *Jezufas milawfis Pyłotuy nieka ne atfakie, o tay dieł kieturiu pryčinu* 208₂₇–209₁.

Kretingiškių skaitvardžių kilmininkas sutampa su paliudyta forma analizuojamame tekste (*šėšū, ~ šešiū*).

¹⁴ Įnagininko forma šiaurės žemaičių gali būti ir *trims* (plg. Girdenis 1996: 25).

3. Galininko formos galūnės: *-is*, *-'us* ir *-es*, pvz.: *Apey kieturis dayktus paskučiauwjus: Apey smerti, apey fuda, apey Pekla, yr apey amžyna garby* 303₈₋₁₀; *Uwożok cionay kieturius duchawnus darbus, kuryi padeda, tay ira, ipatingas giwe-nymas, Madlitwa, poftyniks, yr kuna karoims* 55₆₋₈; *Potam kada kietures dešimtis dienu yr naktu yfzeje, trofzka qnfay, kursay wyfa fwieta penieje yr žiwyje* 55₁₈₋₂₀.

Kretingiškių patarmėje (*šėšis* ~ *šėšis*, *šėšės* ~ *šėšiàs*) vyriškosios giminės skaitvardžiai turi priebalsinio kamieno galūnę *-is*, kuri, kaip teigia Zigmas Zinkevičius (1981: 59), liudija senovinio priebalsinio *r* kamieno pėdsaką. Šiaurės žemaičių tarmėse dabar vietoj daugiskaitos galininko formos *keturis* sakoma ir *keturius* (Girdenis 1996: 51, 56). Kretingiškių plote tokios formos net dažnesnės. Šią fleksiją skaitvardžiai perėmė, aišku, iš būdvardžių paradigmos (plg. *žalius*, *gražius*). Kartą tokia galininko forma pavartota ir analizuojamame tekste (žr. pateiktą antrą pavyzdį).

4. Įnagininko forma turi tokias galūnes: *-eys*, *-es* = [*e's*], *-'omis*, pvz.: *Regi dabar wyfa kuna muna fweyka, ale Petnicio yszwifi, fu siešiomis tukftančiomis, siešies šimtas, siešiomis dešimtymis, yr siešiomis ronomis pry stulpa fu ronita, yr daw-giesne* 126₂₋₅; *Atfakims? Siešieys spaabays* 322₂₄.

ŠVŽK patarmėje įnagininko formos yra (*šėšės* ~ *šėšiaīs*, *šėšūoms* ~ *šėšiom(i)s*). *Ziwate* pramaišiu vartojama vyriškosios giminės skaitvardžių įnagininko forma su žemaitiška suvienbalsėjusia galūne *-es* ir aukštaitiška forma (plg. pateiktus pavyzdžius; smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 17). Moteriškosios giminės skaitvardžių įnagininko forma (kaip daiktavardžių ir būdvardžių) *Ziwate* visuotinai vartojama dar nesutrumpėjusi (smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 44, 74).

5. *Ziwate* skaitvardžio *dešimtis* 225₁ formos dažniausiai vartojamos daugiskaitos reikšme. Vienaskaitos forma pasitaikė tik kartą. Aptariamasis skaitvardis linksniuojamas kaip *i* kamieno daiktavardžiai (plg. Vaičiakauskytė 2002a: 223–236; dar žr. Vaičiakauskytė 2002b: 50–62), todėl šiame straipsnyje apie tai nesikartojama. Minėtini tik tie dalykai, kurie aktualūs kalbamojo skaitvardžio linksniavimo raidai. Šio skaitvardžio paradigma atrodo taip:

- V. *dešimtis* 225₁ ~ *dėšimtīs*
- K. *dešimtiu* 95₁₆, *dešimtu* 51₅ ~ *dėšimfūr* / *dėšimtūr*¹⁵
- N. –
- G. *dešimti* 133₇, *dešimtis* 37₂₂ ~ *dėšimtī*, *dėšimtīs*
- Įn. *dešimtymis* 126₄ ~ *dėšimtēmīs*
- Vt. –
- Š. –

¹⁵ Kai kuriuose patarmės punktuose (kaip ir kitų vardažodžių) kilmininke yra išlikęs *-n* arba *-m* (plg. Aleksandravičius 1967: 238; dar žr. 13 išnašą).

1. Kretingiškių plote vartojamos daugiskaitos kilmininko lytys (kaip ir kitų vardžodžių) su galūne *-u* (*dėšimtũ ~ dėšimčių*). Nagrinėjamame tekste pasitaikiusi kilmininko forma *dėšimtu* 51₅, t. y. galūnės balsis eina po kietojo priebalsio, „išduoda“, kad šis skaitvardis yra buvęs priebalsinio kamieno (dar žr. Vaičiakauskytė 2002b: 57).

2. Skaitvardžiai nuo 1 iki 9 su skaitvardžiu *dėšintis* 225₁ gali būti rašomi vienu žodžiu, bet dažniausiai rašomi kaip atskiros formos, plg. *trisdėšintis* 295₁₆ ir *tris dėšintis* 133₆. Analizuojamas tekstas rodo, jog XVIII a. viduryje kretingiškieji vartojo nesutrumpėjusias skaitvardžių dešimčių formas. Skaitvardžiai kalboje (plg. Girdenis 1962: 215) atlieka lyg ir etiketės funkciją, todėl jų foneminė sudėtis, ypač žodžio galas, yra supaprastinta. Bet tas supaprastinimas kretingiškių patarmėje, matyt, vyko jau po XVIII a. vidurio.

3. Lyginamojoje patarmėje įnagininko forma įvairuoja – gali turėti fleksijas: *-ėms* ir *-ėmis* (*dėšimtėm(i)s*¹⁶~ *dėšimtim(i)s*), nes šiaurės žemaičiai geriausiai išlaikė pilnas daugiskaitos įnagininko lytis, ir ypač tai pasakytina apie *i* kamienius daiktavardžius (Zinkevičius 1966: 233; dar žr. Vaičiakauskytė 2002b: 59). *Ziwate* skaitvardžio *dėšintis* daugiskaitos įnagininko formos vartojamos nesutrumpėjusias.

6. Skaitvardžių nuo 11 iki 19 paradigma analizuojamame tekste nepilna – nepasitaikė vietininko ir šauksmininko formų. Šie skaitvardžiai yra sudurtiniai žodžiai. Jų pirmąjį dėmenį sudaro tam tikros skaitvardžių formos, o antrąjį – elementas *-leka*¹⁷. Senieji raštai rodo, kad atitinkami kelintiniai skaitvardžiai XVI–XVII a. dar tebebuvo žodžių junginiai, tačiau kiekiniai skaitvardžiai XVI–XVII a. jau turėjo dabartinio tipo suaugusias formas (Zinkevičius 1981: 60). *Ziwatas* tokių formų nefiksuoja.

- V. *dwileka* 81₁₀ ~ *dv̆leka*
- K. *dwilekas* 152₁₄ ~ *dv̆lekas*
- N. *dwilekay* 46₁₆ ~ *dv̆lekâ*
- G. *dwileka* 152₁₄ ~ *dv̆leka*
- Įn. *dwileku* 143₄ ~ *dv̆lekò*
- Vt. –
- Š. –

1. Aptariamų skaitvardžių vardininko ir galininko formos baigiasi galūne *-a*, pvz.: *Yr furinka kaypo butum dwileka pintyniu, truputiu kuriu lyka kur walgius* 81₁₀₋₁₁; *Mufu milawfis Ponas Jezufas, turiedamas metu dwileka, norieje uzlaykity prysakimus Tiewa sawa* 46₂₂₋₂₃.

¹⁶ Žodžio galo antrinis trumpasis dvigarsis vietoj laukiamos tęstinės priegaidės dažnai turi vidurinę (Girdenis 1996: 25).

¹⁷ Dėl šio dėmens kilmės žr. Zinkevičius 1981: 61–63.

Kretingiškių patarmėje vardininko forma taip pat sutampa su galininku (*dvîlęka* ~ *dvýlęka*). Tą liudija ir nagrinėjamas tekstas: iš esmės vartojami tik vardininko ir galininko linksniai¹⁸. Išnykus lietuvių kalboje bevardei giminei, galūnė *-a* ilgainiui veikiausiai buvo palaikyta *ā* kamieno daiktavardžių vienaskaitos vardininko galūne (*-*ā*) arba galininko (*-*añ*) (plg. LKG 1965: 620). Tada buvo pasidarytos ir kitų linksnių *ā* kamienės vienaskaitos formos. Šiaurės žemaičių tarmių duomenys ir analizė (Girdenis 1996: 214, 252) rodo, kad aptariamų skaitvardžių vardininko ir galininko galūnės balsis *a* dažniausiai tariamas stipriai redukuotas arba iš viso netariamas. Sprendžiant iš rašybos, matyt, *Ziwato* patarmėje vardininko ir galininko galūnėje jis dar buvo tariamas.

Kaip rodo tekste pateikti analizuojami pavyzdžiai, skaitvardžių 11–19 antrojo sando *-lek-* balsis dar buvo atviras. Kaip žinoma, žemaičiai vietoje *e* turi *ę* tam tikrų morfemų nekirciuotoje žodžio vidurio pozicijoje (plg. Zinkevičius 1966: 58; dar žr. Vaičiakauskytė 2002b: 53), todėl šiaurės žemaičių tarimas įvairuoja: sakoma su *e* ir su *ę*. Dažnesni variantai yra su *ę*, o jaunimo kalboje jie bene vieninteliai (Girdenis 1996: 117). Taigi *Ziwato* analizė pagrindžia mintį, kad archajiškesnis variantas yra *-lek-* (dar plg. Girdenis 1996: 252).

2. Kilmininko galūnė yra *-as*, pvz.: *O Tamofius wyinas, yfz dwilekas kurfay wadynas Newierniku, ne buwa fu jeys, kad ateje Jezufas 271*₅₋₇.

ŠVŽK patarmėje kilmininko forma sutampa su paliudyta *Ziwate* (*dvîlękas* ~ *dvýlikos*). Žemaitiška galūnė *-as*, matyt, įsivesta analogijos būdu pagal vardininką ir galininką iš *ā* kamieno daiktavardžių paradigmos (smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 37).

3. Naudininko formos galūnė *-ay* = [*a*], pvz.: *O nuto cíefa nerądama, apey darbus Jezufa milawfe, iki pat dwilekay metu 46*₁₅₋₁₆.

Lyginamosios patarmės aptariamų skaitvardžių naudininko formoje (kaip ir *ā* kamieno daiktavardžių) esti suvienbalsėjusi žemaitiška galūnė *-a*, (*dvîlękâ* ~ *dvýlikai*) (smulkiau žr. Vaičiauskytė 2002b: 36). *Ziwate* vartojama galūnė *-ay*, aišku, vertintina kaip aukštaitinimo rezultatas¹⁹.

4. Įnagininko forma baigiasi galūne *-u* = [*o*], pvz.: *Ateje fu dwileku Apafztalu y Jeruzalu, idant tynay fu anays, kaypo fu fawa milemays pyrmesney wećieriotum, ne kaypo fu ieys parfysytotum 143*₃₋₆.

ŠVŽK patarmėje įnagininko forma nesiskiria nuo paliudytos analizuojamame tekste (*dvîlękò* ~ *dvýlika*).

¹⁸ Tik vienintelis skaitvardis *dwileka* 81₁₀, be minėtų linksnių, dar vartojamas kilmininko, naudininko ir įnagininko formomis (žr. paradigmą), kadangi šis skaitvardis siejamas su sakralumu, pvz.: *fu dwileku Apafztalu 143*₄₋₅ ir t. t. Išimtį sudaro kartą pavartota forma *piekiolekas* 25₁.

¹⁹ Plačiau apie tai žr. Vaičiakauskytė 2002b: 17.

7. Nagrinėjame tekste nepasitaikė skaitvardžio 100 (pvz.: *simta* 64₁₂) vardininko formų ir vartojamos tik daugiskaitos lytys. Šis skaitvardis linksniuojamas kaip o kamieno daiktavardžiai, aptarti Vaičiakauskytės (2002b: 12–27), todėl šiame straipsnyje nesikartojama. Lyginamojoje patarmėje vartojamos tokios šio skaitvardžio formos, kokios paliudytos analizuojamame tekste. Taigi analizuojamo skaitvardžio paradigma yra tokia:

V.	–
K.	<i>simtu</i> 133 ₈ ~ <i>šimtūr</i> / <i>šimtūr̃n</i>
N.	–
G.	<i>simtus</i> 110 ₁₆ ~ <i>šimtūs</i>
Įn.	<i>simtas</i> 126 ₃ ~ <i>šimtārs</i>
Vt.	–
Š.	–

8. Iš visų *Ziuate* vartojamų kiekinių pagrindinių skaitvardžių liko neaptartas skaitvardis *tukštante* 332₁₃. Kaip rodo nagrinėjamas tekstas, šis skaitvardis kretingiškių patarmėje jau XVIII a. viduryje buvo perėjęs iš senojo *i* kamieno į *ē* kamieną²⁰, tik daugiskaitos įnagininko forma turi *īā* kamieno galūnę (žr. paradigmą), kurią veikiausiai reikėtų vertinti kaip autoriaus hiperkorekciją. Šio skaitvardžio linksniavimas sutampa su *ē* kamieno daiktavardžių linksniavimu (plg. Vaičiakauskienė 2013: 62–65), todėl darbe aptariami tie paradigmos linksniai, kurie aktualūs kalbamojo skaitvardžio linksniavimo raidai.

Vienaskaita	Daugiskaita
V. <i>tukštante</i> 332 ₁₃ ~ <i>tūkštōnte</i>	V. <i>tukštantes</i> 332 ₁₅ ~ <i>tūkštōntes</i>
K. <i>tukštantes</i> 11 ₂₃ ~ <i>tūkštōntes</i>	K. <i>tukštānciu</i> 80 ₁₄ ~ <i>tūkštōnčēu</i>
N.	–
G. <i>tukštanty</i> 134 ₁₅ ~ <i>tūkštōntē</i>	G. <i>tukštantes</i> 1 ₁₀ ~ <i>tūkštōntes</i>
Įn.	–
Vt.	–
Š.	–

1. Vienaskaitos vardininko formos galūnė *-e*, pvz.: *Galwo nu Erfzkiešiu*²¹ *karunas (y kurę kietures dešimtis kartu wiedzdays užgawa, tąnkiey ię diełodamy) buwa ronu gylu tukštante* 332_{11–13}.

²⁰ Aleksandravičiaus (1967: 241) teigimu, šis skaitvardis dažniausiai linksniuojamas kaip *i* kamienis daiktavardis ir tik retkarčiais pasakomas su *ē* kamieno galūnėmis. Veikiausiai aptariamas skaitvardis yra visuotinai perėmęs *ē* kamieno fleksiją dabartinėje kretingiškių patarmėje. Tai liudytų ir analizuojamas tekstas.

²¹ Veikiausiai čia yra korektūros klaida, nes pagal teksto grafiką ir rašybą (žr. Vaičiakauskytė 2002b: 6) šis žodis turėtų būti rašomas *Erfzkiefziu*.

Kretingiškių plote, kaip jau buvo minėta, šis skaitvardis turi $\bar{e}$ kamienę galūnę $-g$ (*tūkštōntę ~ tūkstantė*). *Ziwatas* fiksuoja nesusiaurėjusi balsį e^{22} . Neseną balsio siaurėjimą rodo ir kitų žemaičių turimas platus e , plačiau žr. Girdenis 2000a: 232–236; Vaičiakauskytė 2002b: 49; dar plg. Aleksandravičius 1963: 111; Būga 1958: 560.

2. Daugiskaitos įnagininkas, kaip jau minėta, turi $\bar{i}\bar{a}$ kamieno galūnę $-’omis$, pvz.: *Regi dabar wysa kuna muna fweyka, ale Petničio yszwifj, fu šiešiomis tukštanciomis [...]* 126₂₋₃.

Kretingiškių daugiskaitos įnagininko formos galūnė yra $\bar{e}$ kamienė: $-iems$ (*tūkštōntiems ~ tūkstantēm(i)s*). Kaip rodo pateiktas pavyzdys, aptariamo skaitvardžio įnagininko forma *Ziwato* tarmėje dar buvo nesutrumpėjusi, o $\bar{i}\bar{a}$ kamieno galūnę $-’omis$, kaip jau minėta, reikėtų vertinti kaip hiperkorekcijos atvejį.

Dauginiai skaitvardžiai

Ziwato tarmėje dauginiai skaitvardžiai, kaip įprasta, vartojami su daugiskaitiniais (gal ir poriniais) daiktavardžiais. Dažniausiai vartojama šių skaitvardžių galininko forma. Be minėtos formos pasitaikė sakinių su vardininku ir kilmininku. Šių skaitvardžių linksniavimas sutampa su o kamieno būdvardžių linksniavimu (plg. Vaičiakauskytė 2002b: 72–73). Taigi pavyko sudaryti tokią dauginių skaitvardžių paradigmą:

- V. *trejy* 225₁ ~ *trėjė*²³
- K. *septineriu* 52₂₁ ~ *sėptinėrū*
- N. –
- G. *trejus* 217₃ ~ *trėjūs*
- Įn. –
- Vt. –
- Š. –

Kuopiniai skaitvardžiai

Analizuojamame tekste kartą pavartota kuopinio skaitvardžio *piękieta* 81₂ galininko forma, būtent: *Ira cionay wyinas waykielis, kurfay tur piękieta dunas bakanelu yr dwy żuwy [...]* 81₁₋₃. Šiaip žemaičiams šie skaitvardžiai visai nebūdingi. Minėtina, kad šiaurės žemaičiai dabar juos vartoja tik pastoviam *púors trėits* junginyje (plg. Aleksandravičius 1967: 243; dar žr. Girdenis 1996: 22).

²² Plačiau apie šios galūnės raidą žr. Vaičiakauskytė 2002b: 46; Vaičiakauskienė 2013: 62. Nesusiaurėjusį balsį e *Ziwatas* fiksuoja ir šio skaitvardžio daugiskaitos vardininko ir galininko formose, pvz.: *Diel tyrionyzka furonyima Galwos karunu, yfztekieje krawje lafzu tris tukštantes [...]* 332₁₄₋₁₅; *Kada par piękes tukstantes metu yr daugiaus mizerna gymyne zmonia karota buwa ant prapulties* 1₁₀₋₁₂.

²³ Šiaurės žemaičiai dažnai pasako ne *metâ*, o *mets*, todėl vietoje įprastinių posakių *trėjė metâ*, *trėjūs mètūs* pasitaiko ir tokių derinių, kaip, pavyzdžiui, *trīs metâ*, *tris mètūs* (plg. Girdenis 1996: 69).

Trupmeniniai skaitvardžiai

Ziwate kartą pavartotas ir trupmeninis skaitvardis *puskietwyras* 309₂₂. Kaip rodo pavartota forma, kilmininkas analizuojamame tekste turi žemaitišką galūnę *-as*, pvz.: [...] *yr guliefey kunay anu parpuskietwyras dienos Jeruzaluy regiema, kuri anus užmufz tiesifes* 309₂₁₋₂₃.

KELINTINIAI SKAITVARDŽIAI

1. *Ziwato* tekste palyginti gausiai vartojami kelintiniai skaitvardžiai. Dažniausi jų yra nuo 1 iki 10. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog *Ziwato* patarmėje dar buvo vartojami kelintiniai skaitvardžiai *Sekmas* 288₁₉ ‘septintas’ ir *afzmus* 288₂₅ ‘aštuntas’. Lyginamojoje patarmėje šie skaitvardžiai, galima sakyti, jau nebevartojami – retai fakultatyviai juos sako senyvo amžiaus žmonės. Pasitaiko ir viena kita sudurtinių kelintinių skaitvardžių forma, kaip, pavyzdžiui, *kieturiolektay* 37₁₅, *piækielektamy* 298₂. Dar minėtina, kad vartojamos tik vienaskaitos kelintinių skaitvardžių formos. Išimtį sudaro kartą pavartota vyriškosios giminės daugiskaitos kilmininko forma *antru* 312₂₃. Kelintiniai skaitvardžiai linksniuojami ir kirčiuojami kaip *o* (f. *ā*) kamieno būdvardžiai (plg. Vaičiakauskytė 2002b: 68–95). Čia aptariami tie kalbamųjų skaitvardžių paradigmos linksniai, kurie aktualūs linksniavimo raidai.

Vyriškoji giminė

V. *qntas* 160₁₀, *pēnkts* 310₁₆ ~ *ōntrōs*, *pēnkts*
 K. *antra* 20₂₈ ~ *ōntrā*
 N. *antram* 147₇ ~ *ōntrām*
 G. *āntra* 136₂₄ ~ *ōntra*
 Įn. *pyrmu* 196₁₆ ~ *pērmō*
 Vt. *āntramy* 295₁₂ ~ *ōntrāmē*
 Š. –

Moteriškoji giminė

V. *qnta* 209₅ ~ *ōntrā*
 K. *āntros* 4₂₂ ~ *ōntrūs*
 N. *āntray* 20₁₂ ~ *ōntrā* / *ōntrā*
 G. *āntra* 224₉ ~ *ōntra*
 Įn. –
 Vt. *antroy* 258₂ ~ *ōntrūo*
 Š. –

1. Vyriškosios giminės skaitvardžių vardininko formos galūnės yra *-as*, *-s*, *-us* = [os], o moteriškosios – *-a*, pvz.: *Apaųtalu qntas aplakimas* 160₁₀; *Pēnkts znoks* 310₁₆; *Sekmus znoks* 312₁₇; *Antra karuna wadinta ira Panelu, o ta Paneliems ira duta, apey kures gieda Bažničia Szwēta* 294₁₄₋₁₆; *Afzmus Chors pryieme ię, Cherubynay, garbindamy jos Wiera* [...] 288₂₅₋₂₆.

Lyginamojoje patarmėje vienaskaitos vardininko formos tokios pat, kokios yra paliudytos *Ziwate* (*ōntr^os* ~ *añtras*, *pēnkts* ~ *peñktas*, *ōntr^ā* ~ *antrā*). Kaip rodo analizuojamo teksto pavyzdžiai, vyriškosios giminės kelintinių skaitvardžių vardininko formos su *-as* yra aukštaitiškos. Tai geriausiai įrodo formų su *-us* = [os] vartojimas (smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 13; dar plg. Girdenis, Girdenienė 1997: 22).

2. Vienaskaitos kilmininko formos galūnės *-a* ir *-os*, o daugiskaitos kilmininko esti *-u*, pvz.: *Giwena tyn kiele dyinas, anyi waykiele szwęty Jezufas yr Jonas łoskaway ant wynts an tra weyziedamy, yr ziertawodamy* 40₉₋₁₁; [...] *yfz an tros szalyis fiedieje Motina ano kaypo szulyne wyfokios miłasyrdiftes* 136–137₂₆₋₁; *Kada ant kałna Aliwu fiefes Majęstoty fawa, terp Aniolu, sufyrinkufes regies wyfas gymynes, yr atłacis wyinus nu an tru* [...] 312₂₁₋₂₃.

Kretingiškių plote vyriškosios giminės kelintinių skaitvardžių formos sutampa su *Ziwato* formomis, o moteriškosios giminės skaitvardžių kilmininkas šiaurės žemaičių tarmėje paprastai kirčiuojamas ne galūnėje, o kamiene (*õntr^{as} ~ ańtros*) (Girdenis 1996: 145). *Ziwate* aptariamoji forma su *-os* rodo, kad ši lytis anksčiau tarmėje buvo kirčiuojama galūnėje (žr. pateiktą paradigmą; dar plg. Vaičiakauskytė 2002b: 36).

3. Naudininko formos galūnės šios: *-am* ir *-ay* = [*a*], pvz.: *Jey tada afz numazgojaw koies jufu, Ponas Mokitojes: yr jus kalty este wyinas an tram kojes mazgoty* 147₅₋₇; [...] *yr teyp dydes linkfmybes pafakoie wyina qn tray* [...] 20₁₁₋₁₂.

SVŽK vyriškosios giminės skaitvardžių naudininko forma sutampa su *Ziwato* patarmės, o moteriškosios giminės skaitvardžiai turi monoftongizuotą galūnę *-a* (*õntrām ~ antrām, õntrā / õntrā ~ ańtrai*). *Ziwate* rašoma aukštaitiška galūnė *-ay* (smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 17). Atkreiptinas dėmesys, kad nagrinėjamame tekste kartą pavartota moteriškosios giminės vienaskaitos naudininko lytis su monoftongu *trete* 8₄ ~ *trētē* ‘trečiai’.

4. Vyriškosios giminės kelintinių skaitvardžių vietininko formos galūnė *-amy* = [*amę*], o moteriškosios giminės formas žymi grafiniais variantais *-o*, *-oy*, *-oj*, pvz.: *Pęnkta karuna ira žiwata, apey kurę parašie Jonas szwętas Apokalipfiu (kures wadynama knigas taiemničiu Diewa) qn tram y kapytuly* 295₁₀₋₁₂; *An tro y dyinoj, tay ira, Subatoj, eje Biskupay židu pry Pyłota, kalbiedamy* [...] 258₁₋₂; *Kada ateje dyina Szwętes weliku, kurioy dynoj mufyie užmufzty ant wakara awyneli, tay ira kietwyrto dešimtoj dyinoj Mienefys pyrmoie (tay ira) Marciawa: o pękto dešimto dyinoj, prafydieje Szwęte weliku* [...] 138₄₋₇.

Kretingos šnekte kalbamosios formos patyrė morfologinį trumpėjimą (*õntrām ~ antram[è], õntrūo ~ antro[jè]*), o kitose lyginamosios patarmės vietose turimos nesutrumpėjusios lytys. Kelintinių skaitvardžių, kaip ir kitų vardažodžių (smulkiau žr. Vaičiakauskytė 2002b: 15–16), vyriškosios giminės vietininko forma dar buvo nesutrumpėjusi.

2. Nagrinėjamame tekste vartojamos skaitvardžio *pirmas, pirma* aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio formos²⁴. Pateikiama keletas įdomesnių sakinių su aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnių formomis, pvz.: *O milawfis Jezufas anims tare: Užtyifa užtyifa fakaw jums, jog pyr mes nis ne kaypo Abrahamas buwa* 102₁₀₋₁₁; *Tq pyr mia wfi znoka yr cuda Padare Ponas Jezufas yr itykieje i anq Mokityney jo* 62₇₋₉.

²⁴ Plačiau apie būdvardžių laipsnių formas žr. (DLKG 245; dar žr. Paulauskienė 1994: 245–246 ir kt.).

3. Visi kelintiniai skaitvardžiai gali turėti įvardžiuotines formas (plg. DLKG: 245). *Ziwate* taip pat vartojami įvardžiuotiniai kelintiniai skaitvardžiai²⁵. Pateikiame keletą įdomesnių sakinių su įvardžiuotiniais skaitvardžiais iš analizuojamo teksto, pvz.: *Pa-layminty ira ubagay dwašioy (tay ira pyrmyi žodey) nes anu ira Karalifte Dangaws 63₁₉₋₂₁; [...] garby tu, kuri ira po Diewa pyrmoj, ant amžiu amžinuju 292₉₋₁₀; [...] kur buwa paskutyne wećiere, giwena, iki dešimtose dyinos, tay ira, iki Sekminiu 276₁₂₋₁₄; Jezus milawfis tuo ćiefu pry Motinas žiwaty giwena iki dewintoje mienefys 24₇₋₈.*

IŠVADOS

Išanalizavus *Ziwato* patarmės skaitvardžius ir palyginus juos su ŠVŽK patarme, galima daryti tokias apibendrinamąsias išvadas.

1. Kaip rodo nagrinėjamas tekstas, XVIII a. viduryje kringiškių patarmėje skaitvardžio *dešimtis* forma dar buvo nesutrumpėjusi, todėl ir dešimčių formos visuotinai vartojamos nesutrumpėjusios.
2. Skaitvardžio *dešimtys* daugiskaitos kilmininko forma *dešimtu* 51₅ šalia *defimtiu* 95₁₆ rodo, kad šis skaitvardis yra buvęs priebalsinio kamieno.
3. Sudurtinių skaitvardžių antrojo sando *-lek-* balsis dar buvo nesusiaurėjęs. *Ziwato* analizė rodo, kad archajiškesnis variantas yra *-lek-*. Dabartinėje šiaurės žemaičių kringiškių patarmėje fakultatyviai vartojamos formos su *-lek-* ir su *-lėk-*; dažnesnės lytys su susiaurėjusiu galūnės balsiu.
4. Jau *Ziwato* patarmėje skaitvardis *tūkstantis* buvo perėjęs iš senojo *i* kamieno į *ē* kamieną.
5. XVIII a. viduryje kringiškiečiai dar vartojo kelintinius skaitvardžius *sekmus* 288₁₉ ‘septintas’ ir *ažmus* 288₂₅ ‘aštuntas’. Šiuo metu lyginamojoje patarmėje šie skaitvardžiai išnykę.

LITERATŪRA

Aleksandravičius Juozas 1963: Kringingos tarmės daiktavardžio kaitybės ypatybės ir galūnių raida. – *Kalbotyra* 9, 101–117.

Aleksandravičius Juozas 1967: *Kringingos tarmė*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

Būga Kazimieras 1958: *Rinktiniai raštai* 1. Vilnius: Valstybinė polit. ir moksl. lit. leidykla.

DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, vyr. red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2006.

²⁵ Kelintinių skaitvardžių įvardžiuotinės formos sutampa su atitinkamų būdvardžių formomis (plg. Vaičiakauskytė 2002b: 90–95).

- Girdenis Aleksas 1962: *Tirkšlių tarmės morfologija ir žodžių daryba* (rankraštis).
- Girdenis Aleksas 1996: *Taip šneka tirkšliškiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Girdenis Aleksas 2000a: *Kalbotyros darbai 1*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Girdenis Aleksas 2000b: *Kalbotyros darbai 2*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Girdenis Aleksas 2001: *Kalbotyros darbai 3*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Girdenis Aleksas, Girdenienė Danutė 1997: *1759 metų Ziwato indeksas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Girdenis Aleksas, Skirmantas Petras 1998: *1759 metų Ziwatas*. (Faksimilinis leidinys). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Grinaveckis Vladas 1973: *Žemaičių tarmių istorija*. Vilnius: Mintis.
- Kazlauskas Jonas 1968: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Mintis.
- LKG – *Lietuvių kalbos gramatika 1. Fonetika ir morfologija*, ats. red. Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1965.
- Palionis Jonas 1979: *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*. Vilnius: Mokslas.
- Palionis Jonas 1995: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Paulauskienė Aldona 1994: *Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Rosinas Albertas 1995: *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Subačius Giedrius 1998: *Žemaičių bendrinės kalbos idėjos: XIX amžiaus pradžia*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Vaičiakauskytė Sonata 2001: 1759 metų *Ziwato* o, io, iio kamienų daiktavardžiai ir jų raida. – *Kalbotyra* 50(1), 119–133.
- Vaičiakauskytė Sonata 2002a: 1759 metų *Ziwato* i irriebalsinio kamieno daiktavardžiai ir jų raida. – *Baltistica* 36(2), 223–236.
- Vaičiakauskytė Sonata 2002b: *1759 metų Ziwato vardažodžio linksniavimo sistema*. Daktaro disertacija. Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Vaičiakauskienė Sonata 2004a: 1759 metų *Ziwato* gimininiai įvardžiai ir jų raida. – *Kalbotyra* 53, 81–91.
- Vaičiakauskienė Sonata 2004b: 1759 metų *Ziwato* negimininiai įvardžiai ir jų raida. – *Baltistica* 39(2), 279–287.
- Vaičiakauskienė Sonata 2005: 1759 metų „Ziwato“ u ir iu kamieno daiktavardžiai ir jų raida. – *Acta Linguistica Lithuanica* 53, 91–99.

Vaičiakauskienė Sonata 2013: 1759 metų *Ziwato* moteriškojo linksniavimo daiktavardžiai ir jų raida. – *Acta Linguistica Lithuanica* 68, 51–70.

Zinkevičius Zigmas 1966: *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Zigmas 1980: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 1. Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Zigmas 1981: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 2. Vilnius: Mokslas.

Declension of Numerals in the 1759 ZIWATAS and Their Development

SUMMARY

The article analyses the declension of numerals in the best 18th century monument of writing of the North Samogitian sub-dialect of Kretinga, the 1759 *Ziwatas*, and their development. The goal of research is to analyse and provide a synchronic description of declension of the numeral of the sub-dialect of the *Ziwatas*; to compare the declension paradigms of the numeral in contemporary Northwest Samogitian sub-dialect of Kretinga and the sub-dialect under analysis. The paper focuses on the development of the nominal; it discusses the origin of endings and tries to explain the reasons and motives of change. Internal reconstruction and comparative methods enabled the reconstruction of the declension system of the numeral of the 18th century North Samogitian sub-dialect of Kretinga.

The analysis of numerals in the sub-dialect of the *Ziwatas* and their comparison with contemporary North Samogitian sub-dialect of Kretinga revealed that in the mid-18th century the sub-dialect of Kretinga still featured an un-shortened form of the numeral *dešimtis* (*ten*); therefore, the forms of tens are universally used un-shortened. What is more, the plural genitive form of the numeral *dešimtys*, *dešimtu* 51₅ next to *dešimtiu* 95₁₆, shows that the numeral used to have a consonantal stem.

The study of numerals in the sub-dialect under analysis shows that the vowel of the second component *-lek-* in compound numerals was still not narrowed. The analysis of the *Ziwatas* validates the idea that *-lek-* is a more archaic variant. Contemporary North Samogitian sub-dialect of Kretinga uses the forms with *-lek-* and *-lėk-* optionally; more common forms are those with a narrowed vowel of the ending.

The study leads to the conclusion that in the sub-dialect of the *Ziwatas* the numeral *tūkstantis* (*thousand*) had already shifted from the old *i* stem to *ē* stem.

Įteikta 2014 m. balandžio 16 d.

SONATA VAIČIAKAUSKIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas

Taraso Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, Lietuva

sonata.vaiciakauskiene@leu.lt